

Jana Kolouchová, Proměna pohřebního rituálu přelomu 19. a 20. století na příkladu západočeského města Chebu, disertační práce, Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, vedoucí práce doc. PhDr. Josef Grulich, Ph.D., České Budějovice 2017, 317 stran.

Jako téma své dizertace si PhDr. Jana Kolouchová vybrala problém, který zkoumá – vždy v poněkud jiném období a z jiného úhlu – již vlastně velmi dlouho. Tímto tématem je smrt, její podoba a vývoj postojů společnosti k tomuto fenoménu v moderní době. V tomto konkrétním případě se zaměřila na proměny pohřebního rituálu na přelomu 19. a 20. století a stejně jako dříve se pokusila vidět tyto problémy především očima chebských měšťanů. Je ale třeba zdůraznit, že rozsah, který si autorka vymezila v názvu dizertace, v textu výrazně překročila časově i místně – svůj vlastní výklad začala již shrnutím změn, které do pohřební kultury vneslo osvícenství, a končí až v 30. letech 20. století. Autorka se rovněž neomezuje na Cheb a zabývá se i dalšími městy v okolí, a to i za hranicemi Čech.

Autorka přistoupila k tématu velmi dobře připravena po teoretické stránce, jak svědčí úvodní partie, věnované chápání pohřebního rituálu v moderní zahraniční i domácí historiografické produkci. Se stejnou péčí se věnovala heuristice, jak ukazují závěrečné stránky se soupisy pramenů a odborné literatury.

Po úvodní – první kapitole autorka charakterizovala město Cheb v 19. a na počátku 20. století po stránce hospodářské, náboženské a demografické, pochopitelně především z hlediska úmrtnosti. Jak již bylo řečeno, autorka začala svůj výklad pohřebních zvyklostí v osvícenství (či v době ještě starší) a připomněla, jaká reformní opatření přikázali Marie Terezie a Josef II. S provedením osvícenských výnosů si ale dali v Chebu na čas, k přenesení hřbitova přikročili až po sto letech a postavení márnice trvalo další půl století. Tuto skutečnost autorka konstatuje, ale podle mého názoru dostatečně nevysvětluje. (Myslím, že o této otázce by se mohla zmínit u obhajoby.) Řekl bych, že to poněkud neladí s několikrát opakovanou tezí, že německý pohraniční prostor byl mostem, po němž přicházel do Čech pokrok. Docela překvapivě potom působí i líčení potíží spojených s fungováním márnice, konkrétně pitevního stolu, to také nevypovídá o nějakém velkém civilizačním náskoku. Ještě k pitevnímu stolu a márnici – kde se asi před vybudováním márnice pitvalo nebo se pitvy vůbec neprováděly? Nedošlo k úmrtí, které by vyžadovalo, aby ji lékař provedl?

V následujících kapitolách se autorka zabývala otázkou pohřebních ústavů. O tuto podnikatelskou činnost nebyl zjevně velký zájem, protože zjevně nebyla jednoduchá. Přesto stížnosti na nepřístojné chování jejich zaměstnanců docela udivují. Autorka se věnovala i postavení i povinnostem hrobníka. I jeho chování vzbuzovalo pobouření, přesto nebyl nikdy vlastně potrestán, o propuštění ze služby, která mu mimochodem vynášela více než městským úředníkům, ani nemluvě. Jeho pozice byla překvapivě pevná, opět proto, že v tomto oboru nefungovala zřejmě normální konkurence.

Další velká část je věnována kremačnímu hnutí ve střední Evropě a pochopitelně nejvíce v Německu a u nás. Autorka v něm vidí jeden z projevů modernizačních tendencí, sekularizace, konkrétně odporu vůči katolické církvi, zdůrazňuje určitou sociální podmíněnost – ve svých počátcích byl pohřeb žehem atraktivní jen pro (vyšší) střední vrstvu, jen její příslušníci si mohli také tak nákladný obřad dovolit. Velkou pozornost věnuje také různým propagačním aktivitám, schůzím, tiskovinám, bez nichž by se kremační hnutí neprosadilo tak rychle. V neposlední řadě si všímá také architektonického ztvárnění krematorií a jejich vnitřního zařízení.

V poslední kapitole zaměřila svou pozornost opět na Cheb, zjišťovala, jak se kremační hnutí projevilo v tomto městě a proč přes určité úspěchy stejně nedošlo ke stavbě krematoria a jak tedy museli ti, kteří si přáli pohřeb žehem, používat zařízení v Plavně, Selbu či Karlových Varech. Při této příležitosti detailně zkoumala osoby, které se daly zpopelnit. Postupně rostoucí počet kremací, příspěvky na obřad i zkrácení cesty do krematoria přispěly k tomu, že se spektrum pohřbívaných mohlo rozšiřovat i směrem k chudším vrstvám obyvatelstva. Nesouhlasil bych úplně s tvrzením, že šlo o jedince, kteří se chtěli vymanit z okruhu „obyčejných lidí“, protože zároveň mnozí si přáli pohřeb v tichosti, bez obřadů... Spíše bych řekl, že pro takové lidi bylo zpopelnění spíše součástí jejich životního stylu, životní filozofie... Rozhodující bylo ovšem kromě přání zemřelých i požadavky pozůstalých, kteří měli jistě mnoho příležitostí, jak zasáhnout.

Kromě několika malých gramatických přehlédnutí jsem si v práci nenarazil na žádné nesrovnalosti, jen finanční údaje by po roce 1892 měly být uváděny v korunách a nikoli ve zlatých. Také informace o platu hrobníka a jeho vývoji by měly být podány jasněji, přehledněji (včetně srovnání s platy ostatních městských zaměstnanců).

Práce je koncipována logicky, přehledně, udržuje náležitý způsob výkladu převážně syntetizujícího rázu bez zbytečných podrobností, ale na druhé straně s citem pro charakterizující detail. Nepochybuji, že po určitých úpravách by měla být vydána tiskem. Celkově ji hodnotím jako závažný příspěvek k poznání opomíjeného, ale významného tématu a jednoznačně doporučuji k obhajobě.

prof. PhDr. Jiří Pokorný, CSc.
Pedagogická fakulta UK Praha

V Praze 9. března 2018

